

Петро Коваль,

доктор педагогічних наук, професор,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Peter Koval,

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

petro_koval@mail.ru

**УДК 371.134:378:7
ББК 74.580.052**

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS BY MEANS OF ART

У статті розкриваються концептуальні засади професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів з використанням засобів мистецтва в навчально-виховному процесі. Автор використовує новий підхід щодо побудови структури освіти, запропонований у «Проекті концепції розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні» академіками І. Зязюном та В. Кременем. Наголошуючи на використанні мистецтва в професійній підготовці студентів вищих навчальних закладів, автор статті розкриває розвиток їх світоглядних уявлень, естетичне ставлення до дійсності та особистісно-ціннісне ставлення до мистецтва, здатність до сприймання, розуміння і творення художніх образів, формування потреби в художньо-творчій самореалізації і духовному самовдосконаленні.

Автор вважає, що обов'язковою вимогою до побудови навчально-виховного процесу у вищій школі має бути гармонійне поєднання науково-дослідної і навчально-пізнавальної діяльності студентів, що передбачає таку організацію навчального процесу, котра спроможна забезпечити формування гуманної особистості майбутнього фахівця, здатного до творчої професійної діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, навчально-виховний процес, засоби мистецтва, гуманістичний підхід, моральність.

The article describes the basic conceptual foundations of professional training of students of higher educational institutions using the tools of art in the educational process. The author uses a new approach regarding the structure of education suggested in the Draft concept of development of multilevel pedagogical education in Ukraine" academician I. Sasuna and V. Kremen. With an emphasis on the use of art in the professional training of students of higher educational institutions the author reveals the development of their philosophical ideas, aesthetic attitude to reality and the personal and value attitude to art, their capacity for perception, understanding and creation of artistic images, the formation of needs in artistic-creative self-realization and spiritual self-improvement.

The author believes that a mandatory requirement to the development of the educational process in higher education should be a harmonious combination of scientific research and educational-cognitive activity of students, which requires such organization of educational process, which is able to provide the development of humane personality of a future specialist, capable of creative professional activity.

Hus, despite the importance and necessity of professional training of future specialists today important is the use of the concept, which is based on the principles of humanization, humanitarization and culturists of the educational process. This concept envisages the use of art in nachan University students that will contribute to the formation of their ethical and aesthetic values without which training will not be complete.

Key words: professional training, educational process, means of art, humanity, morality, spirituality.

В статье раскрываются концептуальные основы профессиональной подготовки студентов высших учебных заведений с использованием средств искусства в учебно-воспитательном процессе. Автор использует новый подход относительно построения структуры образования, предложенный в «Проекте концепции развития многоуровневого педагогического образования в Украине» академиками И. Зязюном и В. Кремнем. Делая акцент на использовании искусства в профессиональной подготовке студентов высших учебных заведений, автор статьи раскрывает развитие их мировоззренческих представлений, эстетическое отношение к действительности и личностно-ценностное отношение к искусству, способность к восприятию, пониманию и созданию художественных образов, формирование потребности в художественно-творческой самореализации и духовном самосовершенствовании.

Автор считает, что обязательным требованием к построению учебно-воспитательного процесса в высшей школе должно быть гармоничное сочетание научно-исследовательской и учебно-познавательной деятельности студентов, предполагающее такую организацию учебного процесса, которая способна обеспечить формирование гуманной личности будущего специалиста, способного к творческой профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, учебно-воспитательный процесс, средства искусства, гуманистический подход, нравственность, духовность.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток українського суспільства впродовж останнього десятиріччя характеризується втратою традицій, звичаїв, обрядів, які є важливими для українського народу, оскільки гармонізують відносини між людьми та суспільством у цілому. Знецінюється найбільш важливе та одвічне: любов, сім'я, культурні надбання; гіпертрофується матеріальне та культивуються особисті потреби й задоволення. Для досягнення матеріального життєвого успіху як головної мети пропагуються аморальні засоби. Такий стан речей спричиняє загальну кризу моральності, і тому освіта як спеціалізована, систематична підготовка людей до суспільного життя вимагає пошуку нових шляхів у розвитку та вдосконаленні її системи, що є актуальним завданням для всіх демократичних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Новий підхід щодо побудови структури освіти запропонували в «Проекті концепції розвитку багаторівневої педагогічної освіти в Україні» академіки І. Зязюн та В. Кремень. Вони конкретизували і більш детально вибудували модель сучасного освітнього процесу, який має свою логічну послідовність: пізнання – знання – інтелект – афект – цінності – воля – досвід – проект – дія [3, с. 15]. Такий шлях у формуванні особистості, на нашу думку, враховує всі найбільш важливі етапи її становлення, тобто тут враховані всі важливі складники професійного, духовного і культурного розвитку.

Формування мети статті. Основною метою використання мистецтва в процесі професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів є розвиток їх світоглядних уявлень, естетичного ставлення до дійсності та особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, здатності до сприймання, розуміння і творення художніх образів, формування потреб у художньо-творчій самореалізації і духовному самовдосконаленні. Такий підхід дасть можливість студентській молоді прилучитися до образних мов різних видів мистецтв, розмаїття жанрів і стилів українського і зарубіжного мистецтва, пізнати своєрідність вітчизняної художньої культури в контексті світових культуротворчих процесів. Реалізація зазначених завдань відбувається через дисципліни гуманітарного, технічного та природничо-математичного циклів, а також через залучення студентської молоді до мистецько-творчих колективів.

Грунтуючись на принципах професійної підготовки у ВНЗ, основними **завданнями** використання мистецтва в процесі навчання студентів є:

- розвиток особистісної цілісності, духовності та послідовне формування естетичної культури;
- виховання активного ставлення до естетичних явищ дійсності та мистецтва;
- цілеспрямоване і систематизоване формування навичок естетичного сприймання та оцінної діяльності;
- стимулювання й актуалізація творчого потенціалу, вдосконалення знань, умінь та навичок професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Філософія та методологія є основою освіти і виконують важливу роль у справі професійної підготовки молодого покоління. Однак для гармонійного розвитку майбутнього фахівця необхідно, щоб освітній процес будувався не тільки на науковому підході, а й на духовних, моральних і культурних цінностях як українського народу, так і всього людства.

Нормативно-правові документи щодо освіти регулюють і визначають напрями її розвитку в Україні, на основі яких вибудовуються нові концепції гармонійного розвитку особистості. Відповідно до цього правовим забезпеченням діяльності ВНЗ слугує законодавча база й нормативні документи, зокрема Закон України «Про освіту»; Закон України «Про професійно-технічну освіту»; Закон України «Про вищу освіту»; Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні; Концепція Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки; Національна стратегія розвитку освіти, концепція гуманізації освіти (С. Гончаренко, Ю. Мальований) та ін.

Необхідність розробки концептуальних засад професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів засобами мистецтва зумовлена втратою духовних, моральних, культурних цінностей, що, власне, призводить до втрати націєтворчої спрямованості молодого покоління. Наша наукова концепція передбачає використання засобів мистецтва як важливого складника навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах.

Концепція професійної підготовки майбутнього фахівця на гуманістичних засадах, основою якої є засоби мистецтва та мистецтво в цілому, може бути реалізована за умови доцільного поєднання гуманістичних педагогічних принципів і підходів, спрямованих на формування високого рівня професійної майстерності, а також професійної культури, інтелігентності й духовності.

Концепція (від лат. *conceptio*, система) – це система поглядів, принципів у будь-якій галузі; загальна думка, основна ідея праці, твору [2, с. 158], тобто це система поглядів на процеси і явища в природі і суспільстві. Більш конкретним є інше визначення, яке пропонує В. Полонський: це провідна думка, що визначає стратегію дій при здійсненні реформ, програм, проектів, планів. Дещо інше визначення концепції подає О. Мельничук. За його визначенням концепція (від лат. *conceptio* – сприйняття) – це: 1. Система поглядів на певне явище; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ, основна ідея будь-якої теорії. 2. В мистецтві – ідейно-творчий задум твору [1, с. 361]. Дані визначення практично є схожими, відмінність їх тільки в тому, що В. Полонський концепцію визначає як систему поглядів, а О. Мельничук подає ще й як мистецько-творчий задум автора, що для нас є ближчим, оскільки відповідає ідеї гуманізації освіти.

В основу нашої концепції професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів засобами мистецтва лягло положення, згідно з яким майбутній фахівець буде більш освіченою, культурною, духовно багатою людиною, якщо його професійна підготовка відбуватиметься на основі використання гуманістичного потенціалу мистецтва. Знайомство з мистецтвом дозволить підвищити рівень професійної діяльності і будувати її на основі морально-етичних та естетичних засад, оскільки мистецтво є найбільш ефективним у їх впровадженні.

Формування духовних, моральних і культурних цінностей, сприятиме взаємному порозумінню, консолідації суспільства, вихованню поваги до кожного.

Мета концепції – визначення гуманістичних орієнтирів діяльності вищого навчального закладу у вимірах гуманістичної парадигми.

Основними завданнями професійної підготовки майбутніх фахівців ВНЗ є:

- різнобічний розвиток індивідуальності студента на основі виявлення його задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб;
- збереження і зміцнення морального, фізичного і психічного здоров'я; виховання національно свідомої, вільної, демократичної, життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення у різноманітних життєвих ситуаціях;
- формування бажання і вміння вчитися, виховання потреби і здатності до навчання впродовж усього життя, вироблення умінь практичного і творчого застосування здобутих знань;
- становлення у студентів цілісного наукового світогляду, загальнонаукової, загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетентностей на основі засвоєння системи знань про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво, оволодіння засобами пізнавальної і практичної діяльності;
- виховання у студентів любові до праці, забезпечення умов для їх життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого оволодіння майбутньою професією;
- формування особистості студента як людини моральної, відповідальної, людини культури з розвиненим естетичним і етичним ставленням до навколишнього світу і самої себе.

Організація професійної підготовки майбутніх фахівців ґрунтується на принципах діяльності сучасної вищої школи: єдності навчання і виховання; спрямованості процесу навчання у вищому навчальному закладі на гармонійний розвиток особистості студента; цілеспрямованості і науковості; гуманітаризації навчання; забезпечення культуровідповідності; єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання; активності і творчої самостійності студентів та їх відповідальності за результати навчально-пізнавальної діяльності; систематичності і послідовності в процесі навчальної діяльності викладача і самостійної роботи студента.

Слід зазначити, що обов'язковою вимогою до побудови навчально-виховного процесу у вищій школі має бути гармонійне поєднання науково-дослідної і навчально-пізнавальної діяльності студентів, яка передбачає таку організацію навчального процесу, котра спроможна забезпечити формування гуманної особистості майбутнього фахівця, здатного до творчої професійної діяльності. У зв'язку з цим необхідно залучати студентів до участі в наукових гуртках, олімпіадах, творчих конкурсах, мистецько-творчих колективах, до проведення наукових досліджень, стимулюючи таким чином розвиток їхніх творчих здібностей. Викладачам ВНЗ необхідно знати, що спроби примусового залучення студентської молоді до участі в таких студентських колективах можуть зробити її нездатною в майбутньому до самостійної продуктивної професійної діяльності.

Сучасне інформаційно-технологічне суспільство потребує підготовки майбутніх фахівців з орієнтацією на формування особистості здатної протистояти негативним явищам, які проявляються в професійній діяльності та особистому духовно-моральному житті кожної людини. Реалізація такого завдання зумовила визначення основних положень авторської концепції професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів із використанням мистецтва та його засобів.

У своєму дослідженні ми виходили з того, що формування майбутнього фахівця відповідно до сучасних вимог світового рівня неможливе при набутті лише професійних навичок. Воно передбачає обов'язкове оволодіння людськими цінностями, які вироблялися суспільством упродовж багатьох століть. Таке забезпечення, на наше глибоке переконання, може дати мистецтво, яке найбільш яскраво відображає духовну сферу особистості, її культуру.

В основу нашої концепції професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів засобами мистецтва покладене положення, згідно з яким її головним результатом є формування в майбутнього фахівця особистісно-професійної готовності. Ефективність цього процесу досягається, якщо:

- професорсько-викладацький склад використовуватиме в навчально-виховному процесі засоби мистецтва;
- серед студентської молоді активно пропагуватимуться кращі зразки вітчизняної та зарубіжної культури;
- у вищих навчальних закладах розвиватимуться мистецько-творчі колективи, які залучатимуться до проведення різноманітних міських, обласних та інших регіональних заходів;
- проводитимуться загальноуніверситетські культурно-масові заходи тощо.

Це вимагає організації професійної підготовки як мистецько-творчого процесу, в результаті якого відбувається засвоєння студентами системи ціннісних орієнтирів, втілених у мистецтві. Упровадження засобів мистецтва в навчально-виховний процес дає можливість студентам оволодівати таємницями мистецького ремесла й уміннями ефективно реалізовувати їх у професійній діяльності.

Такий шлях підготовки студентів ВНЗ до професійної діяльності є відмінним від професійної підготовки майбутніх фахівців без використання засобів мистецтва. Відмінність полягає в тому, що фахівець без залучення до мистецтва набуває суто професійних знань та навичок, що сьогодні є недостатнім для створення гідної конкуренції фахівцям міжнародного рівня. У той же час фахівець, який залучається до мистецтва, значно краще оволодіває професійними знаннями і такими важливими якостями, як культура взаємовідносин, проявляє гуманність по відношенню до екологічного середовища, формує своє світосприйняття на основі моральності, духовності і т. ін. В основу концепції необхідно закласти такі принципи, які забезпечуватимуть як професійну підготовку студентів вищих навчальних закладів, так і формування особистості на кращих зразках духовності, а саме: гуманізація, гуманітаризація, культуровідповідність, естетизація.

Відповідно до цих завдань професійна підготовка майбутніх фахівців структурується за такими напрямками:

- світоглядно-аксіологічний (формування студентів у навчально-виховному процесі комплексно через наскрізні цивілізаційні цінності, які є невід'ємною складовою цілісної особистості (загальнолюдські, національні, громадські, сімейні, особистісні, валеологічно-екологічні) [4, с. 17];
- пізнавально-діяльнісний (систематизація і послідовне поглиблення знань та уявлень студентів у царині мистецтва; формування й удосконалення практичних умінь і навичок у різних видах творчої діяльності);
- розвиток спостережливості, зорової пам'яті, просторових уявлень, тактильних і кінестетичних відчуттів, колірного зору, композиційних навичок;
- художньо-творчий (формування творчих здібностей та прагнення до творчої самореалізації, розвиток художньої уяви і творчої активності);
- сприймання та оцінювання (формування естетичного досвіду, навичок сприймання й оцінної діяльності, розвиток образного мислення, естетичного ставлення до явищ мистецтва і дійсності, естетичних почуттів, смаків, оцінок, потреб, емоційної сприйнятливості та чутливості, формування естетичної культури).

Умовами реалізації концепції використання засобів мистецтва в навчально-виховному процесі студентів вищих навчальних закладів є:

- усвідомлення ситуації, що склалася на ринку освітніх послуг, урахування змісту і спрямованості навчально-виховного процесу;
- динамічне коригування перспективної стратегії розвитку вищої освіти відповідно до динамічно змінюваних зовнішніх та внутрішніх умов;
- пошук можливостей для впровадження мистецько-творчої діяльності у навчальному закладі;
- посилення матеріально-технічної бази для створення відповідного мистецько-творчого фонду у ВНЗ;
- поширення досвіду роботи викладачів, які ефективно впроваджують мистецький складник у навчально-виховний процес.

До науково-методичних умов необхідно віднести:

- залучення професорсько-викладацького складу до мистецько-творчих колективів як один із варіантів підвищення професійно-педагогічної майстерності;
- запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій з використанням мистецького складника в навчально-виховному процесі;
- налагодження стосунків і співпраця з аналогічними навчальними закладами, в яких на високому рівні залучаються мистецько-творчі колективи до життя університету.

Пріоритетними психолого-педагогічними умовами використання засобів мистецтва в навчально-виховному процесі для професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів слід вважати:

- формування морально-етичної культури міжособистісних стосунків усіх учасників навчально-виховного процесу;
- посилення агітаційної спрямованості навчально-виховного процесу для залучення студентської молоді до мистецько-творчих колективів з метою гармонійного розвитку особистості;
- впровадження новітніх технологій навчання з використанням засобів мистецтва, що сприяли б виявленню і розвитку творчої активності майбутніх фахівців;
- використання особистісно зорієнтованого підходу щодо прилучення студентської молоді до мистецтва як важливого рушія навчальних досягнень і подальшої корекції їхньої поведінки та успіхів у навчанні;
- створення можливості вибору студентами профілю відповідно до індивідуальних психофізичних особливостей та власних побажань.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, зважаючи на важливість та необхідність вирішення питання професійної підготовки майбутніх фахівців, сьогодні важливим є використання концепції, яка базується на засадах гуманізації, гуманітаризації та культуризації навчально-виховного процесу. Дана концепція передбачає використання засобів мистецтва в навчанні студентів ВНЗ, що сприятиме формуванню їх морально-етичних та естетичних цінностей, без яких професійна підготовка буде неповноцінною.

1. Мельничук О. С. Словник іншомовних слів / [за ред. член-кореспондента АН УРСР О. С. Мельничука]. – К., 1977. – 775 с.
2. Полонский В. М. Словар по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М.: Высш. шк., 2004. – 512 с.
3. Прокофьева Т. Н. Соционика. Алгебра и геометрия человеческих взаимоотношений / Т. Н. Прокофьева. – М.: Высш. шк., 1999. – 108 с.
4. Хомич Л. О. Аксіологічні основи професійної підготовки майбутнього вчителя / Л. О. Хомич // Аксіологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога : [монографія] / [за заг. ред. Л.О. Хомич]. – Київ–Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2010. – 143 с.

Reference

1. Melnychuk A. S. the Dictionary of foreign words / under the editorship of corresponding member of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR A. S. Melnychuk]. – K., 1977. – 775 p.
2. Polonsky V. M. Dictionary of education and pedagogy / U. M. Polonsky. – M. : Higher. wk., 2004. – 512 p.
3. Prokofiev Tn. Socionics. Algebra and geometry of human relationships / T. N. Prokofiev. – M., 1999. – 108 p
4. Khomich L. A. the Axiological bases of professional preparation of future teacher / L. A. Khomich // Axiological approach is the basis of formation of an integral personality of a future teacher : [monograph] / [for zag. edited by L. A. Khomich]. – Kyiv–Nizhyn : PE Lysenko. M., 2010. – 143 p.